

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN KANSLIA
RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMANS KANSLI
OFFICE OF THE PARLIAMENTARY OMBUDSMAN OF FINLAND

Asumispalvelujen kehittäminen oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännön valossa

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

Vammaispalvelujen neuvottelupäivät 11.2.2022 THL-webinaari

EDUSKUNNAN
OIKEUSASIAMIES
SATA VUOTTA

Esityksen sisältö

- **Asumispalvelut** → kehitysvammaisten ja vaikeavammaisten henkilöiden – julkiset ja yksityiset – asumis- ja laitospalvelut
- **OA:n laillisuusvalvontakäytäntö** → Tässä asiayhteydessä pääsääntöisesti tarkastushavainnot ja niihin liittyvät OA:n kannanotot, mutta myös OA:n ratkaisut kanteluiden ja omien aloitteiden johdosta
- **Kehittäminen** → Palvelunjärjestäjän ja palveluntuottajan toiminnan/käytäntöjen kehittäminen yksittäistapauksissa ja jälkikäteen OA:n kannanottojen ja tarkastushavaintojen kautta
- Alustuksen tavoitteena on, että osallistuja saa yleiskuvan OA:n toiminnasta ja sen pohjalta osaa tarvittaessa hakea tulkinta-apua OA:n ratkaisuksista ja tarkastuspöytäkirjoista.

Oikeusasiamiehen toiminta ja tehtävät

- Perustuslain 109 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.
- Laillisuusvalvonnan keinot: kanteluiden tutkinta, omat aloitteet ja tarkastukset
- Eritystehtävänä oikeusasiamiehelle kuuluu YK:n vammaissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen, suojele ja seuranta yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen ja ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa (CRPD-tehtävä)
- Oikeusasiamies on kidutuksen vastainen kansallinen valvontaelin (OPCAT-tehtävä)

Tarkastusten toimittaminen vammaisella

- Kohteiden valinta, priorisointi, muut valvontaviranomaiset
- Lähitarkastukset / etätarkastukset (asiakirjatarkastukset)
- Ennalta ilmoitetut / semi-ilmoitetut / ennalta ilmoittamattomat
- OA:lla laajat toimivaltuudet: oikeus päästä tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus saada asiakirjat
- Asiantuntijat OPCAT-tarkastuksilla
- Koronapandemian vaikutukset tarkastustoimintaan

Häkkisängyt

EOAK/6670/2017

Matto rajoitusvälineenä

EOAK/3375/2018

Myönteisiä havaintoja ja mukautuksia

- Yksikössä lukittava portti korvattiin sähköisellä tunnistinjärjestelmällä. Menettelyllä voitiin siirtyä rajoittavasta vaihtoehdosta vähemmän asukkaan itsemääräämisoikeutta loukkaavaan vaihtoehtoon. Dnro 1066/3/16
- Palvelunjärjestäjän tavoitteena oli, että asiakkaat voisivat halutessaan olla itse mukana asiakaskirjauksia tehtäessä. Ehdotusta pidettiin hyvänä asiakkaiden osallistamisen ja osallisuuden edistämisen näkökulmasta. 5491/2019
- Pidettiin ”rivitaloyksikön” toimintaa hyvänä, koska se mahdollisti henkilön asumisen yksin ilman ulkopuolisia häiriötekijöitä. Erilaisten asumisratkaisujen ja -kokeilujen tekeminen saattaa helpottaa vammaisen henkilön siirtymistä avopalvelujen piiriin. 6800/2017
- Sängyn viereen oli asetettu säkkituolit, jos asiakas sattuisi vahingossa putoamaan. Tällä menettelyllä asukas ei kokoaikaisesti tarvinnut korotettuja sängynlaitoja. Käytännöllä voitiin vähentää rajoittavien toimenpiteiden käyttöä. 5491/2019

Hyvä hallinto asumispalveluissa

- Asumispalvelujen järjestämistä koskevan päätöksen tekeminen ja aluehallintoviraston päätöksen täytäntöönpano Dnro 24/4/15
- Tuomioistuimen päätöksen täytäntöönpano 2944/2017
- Päätöksenteko palveluasumisen järjestämistapaa muutettaessa 6153/2018
- Erityishuolto-ohjelman tarkistaminen asumispalvelun päättyessä 4063/2019
- Kunnan velvollisuus valvoa palveluntuottajan toimintaa ja palvelun laatua 6233/2019
- Päätöksenteko kehitysvammalain mukaisia rajoitustoimenpiteitä käytettäessä
 - muutoksenhakuohjauksen asianmukaisuus 2757/2019
 - päätöksen perusteluvollisuus 5491/2019
 - päätöspohjien virheettömyys, selkeys ja ymmärrettävyys 3652/2020
 - päätöksen tiedoksiannon asianmukaisuus 2008/2019

Asumisympäristö ja -olosuhteet

- Asumispalveluyksikössä jokaisella tulisi olla oma huone saniteettitiloineen 1376/2018, 1683/2019, Dnro 1066/3/16 ja KHO 2002:75.
- Palveluasumista järjestettäessä ja siitä päätettäessä on huomioitava YK:n vammaissopimuksen velvoitteet – yhdenvertainen mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa hän asuu, eikä hän ole velvoitettu käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä 7031/2017 (kts. myös 3524/2018), EOAK/5491/2019
- Yksikön tilojen ja ympäristön kehittäminen viihtyisämmäksi ottaen huomioon asukkaiden yksilölliset tarpeet ja mieltymykset 5491/2019, 7007/2017
- Yksityisyydensuoja – kuuntelujärjestelmän käyttö palveluasumisessa 2008/2019
- Esteettömän asumisympäristön järjestäminen 1871/2018, 5794/2017, 5662/2017

Henkilökunnan riittävyys ja määrä

- Yksityisessä asumispalveluyksikössä henkilökunnan määrän on vastattava vähintään toimiluvassa ja yksityisistä sosiaalipalveluista annetussa laissa edellytettyä 1683/2019
- Sairaanhoidopiirin ryhmäkodin kaikissa vuoroissa on oltava suunnitelman mukainen määrä henkilökuntaa turvaamaan hengityshalvauspotilaiden vaativan hoidon ja potilasturvallisuuden toteutumista 4128/2021
- Työvoiman saatavuuteen liittyvät haasteet eivät oikeuta poikkeamaan toimiluvan mukaisesta toimintayksikön henkilöstön vähimmäismäärästä. Työntekijöiden pitkillä työvuoroilla saattaa olla vaikutusta henkilökunnan jaksamiseen 1683/2019
- Asukkaiden palvelutarpeen huomioiminen henkilömitoituksessa 4665/2018, 1504/2018
- Avunsaannin odotusajat 3654/2020, 4128/2021
- Hälytysjärjestelmät ja työpuhelimet henkilökunnan työn turvaamisessa 6800/2017, 3650/2020

Covid-19 ja asumispalvelut

mm. 5944/2020, 3650/2020, 3654/2020, 6781/2020

- Ryhmäasumisessa tulee kaikissa olosuhteissa ensisijaisesti turvata jokaisen asukkaan terveys ja turvallisuus. Tästä huolimatta poikkeuksellisissakaan olosuhteissa asukkaiden liikkumista, yhteydenpitoa ja muita perus- ja ihmisoikeuksia ei voida rajoittaa ilman laissa säädetty perustetta tai muutoin ylimitoitetusti.
- Asumisyksiköissä (vastuu johdolla) tulee koronapandemian aikana muuttuvissa olosuhteissa yksilöllisesti ja jatkuvasti arvioida, miten ja missä laajuudessa esimerkiksi vierailut ja asukkaan oikeus yhteydenpitoon ovat lainmukaisesti toteutettavissa.
- Kategoriset vierailukiellot on katsottu lainvastaisiksi KHO 2021:1 ja 3232/2020
- Asiakkaille on myös poikkeusolojen aikana järjestettävä yksilöllisen tarpeen perusteella myönnettyt palvelut ja tukitoimet 3651/2020, 6781/2020

Vammaisten lasten asumispalvelut

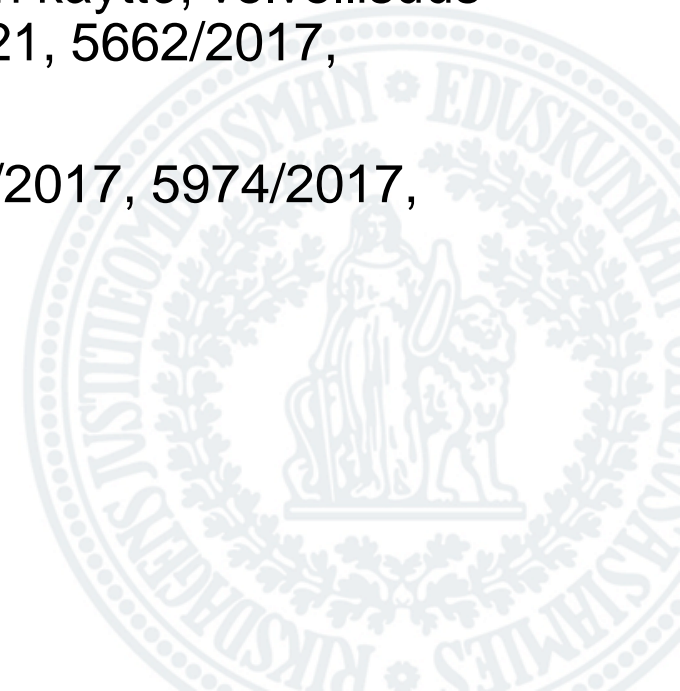
- Lasta ei tulisi sijoittaa aikuisten yksikköön tai toimintoihin 4563/2016, 4639/2018, 4701/2018
- Lasten palvelu- ja hoitosuunnitelmat on tehtävä lain edellyttämällä tavalla – sekä lyhytaikaisessa tilapäishoidossa ja pitkäaikaisesta asumisesta 2757/2019
- Lapsen rajoittamista koskeva päätöksenteko ja asiantuntija-arviot – laissa ei säädetä poikkeuksia lasten osalta 6942/2017 ja 6006/2017
- Rajoitustoimenpiteiden käytön viimesijaisuus – rajoitustoimenpiteiden käyttö rangaistuksena tai kasvatuskeinona ei ole sallittua 5030/2018
- Sijaishuollossa oleva lapsi erityishuollon yksikössä 5662/2017 (kts. myös AOA Dnro 3001/4/14 ja 3851/4/14).

Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen

- Vaihtoehtoisten ratkaisujen ja toimintatapojen löytäminen 7007/2017, 5920/2017, 6670/2017
- Rajoitustoimenpiteiden jälkipuinti ja asiakaskirjaukset 3375/2018
- Yhden henkilön liikkumisen rajoittaminen ei saa johtaa muiden liikkumisvapauden rajoittamiseen 6800/2017, 4665/2018, 5794/2017
- Vartijoiden käyttö asumispalveluissa 1871/2018
- Turvahuoneen käytön edellytykset Dnro 5270/3/15 ja 4378/2017 4639/2018
- Kehitysvammalain 42 b §:ssä edellytetty riittävän asiantuntemuksen vaatimus 2757/2019 ja 3649/2020
- Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen vaikeavammaisten palveluasumisessa (ei kehitysvammaiset) 2555/2016, 2757/2019

Muita huomioita

- Itsemääräämisoikeuden ja osallistumisen edistäminen 4665/2018, 4128/2021, 7007/2017, 1268/2021, 3652/2020
- Työ- ja potilasturvallisuusilmoitukset ja poikkeamat 3654/2020, 3651/2020, 3650/2020
- Omavalvontasuunnitelman sisältö ja julkaiseminen, asukkaiden kuvien käyttö, velvollisuus ilmoittaa epäkohdasta ja sen uhasta 3351/2018, 3375/2018, 3996/2021, 5662/2017, 4701/2018
- Asumispalvelujen maksut (ylläpitomaksu) 6749/2019 5974/2017, 129/2017, 5974/2017, Dnro 4709/4/15
- Asumispalvelujen kilpailuttaminen 140/2017, 4238/2017
- Asumispalvelujen valvonta 2243/2017, 1141/2018, 4238/2017

Asumispalvelujen itsearviointityökalu

- Ihmisoikeuskeskus ja eduskunnan oikeusasiamies ovat tuottaneet itsearviointityökalun tukemaan erityishuollon toimijoiden toimenpiteitä asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi.
- Työkalun käyttöönottoaminen on helppo sovittaa olemassa oleviin rakenteisiin ja omavalvonnan yhteyteen.
- Itsearviointityökalun voi ladata Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuilta: www.ihmisoikeuskeskus.fi (vammaisten henkilöiden oikeudet → Ihmisoikeuskeskuksen työ vammaisasioissa → Perus- ja ihmisoikeudet asumispalveluissa -hanke).
- OA suosittaa yleisesti, että kehitysvammaisten asumispalvelujen järjestäjät ja tuottajat käyttäisivät itsearviointityökalua omavalvonnan tukena 3996/2021

Kiitos!

juha-pekka.konttinen@eduskunta.fi

www.oikeusasiamies.fi

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN KANSLIA
RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMANS KANSLI
OFFICE OF THE PARLIAMENTARY OMBUDSMAN OF FINLAND